

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

ЗАЯЦЬ ОЛЬГА СТЕПАНІВНА

УДК 340.12

**ІНТЕНЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ
ПРОФЕСІЙНОЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС**

12.00.12 – філософія права

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Хмельницький – 2022

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

**Науковий
консультант:**

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
ОМЕЛЬЧУК Олег Миколайович,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, Ректор

Офіційні опоненти:

докторка юридичних наук, професорка
ВОВК Вікторія Миколаївна,
Київський інститут
Національної гвардії України,
професорка кафедри правового забезпечення
діяльності НГУ

доктор юридичних наук, професор
ГАРАСИМІВ Тарас Зеновійович,
Інститут права, психології
та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка», заступник директора

докторка юридичних наук, професорка
ГУРАЛЕНКО Наталія Анатоліївна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувачка кафедри теорії права
та прав людини

Захист відбудеться «03» березня 2023 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.895.02 у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова за адресою: 29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8, конференц-зал (ауд. 907).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова за адресою: 29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 38.

Учена секретарка
спеціалізованої вченої ради

Олена ЧЕРНЯК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У своїй професійній діяльності адвокати зазвичай ухвалюють чимало рішень, безпосередньо пов'язаних з юридичною практикою. Найважчі з них вимагають розсудливості й умінь професійного судження. Тому для професійної адвокатської діяльності важливою є саме філософія права, що за своєю онтологічною суттю спроможна імплементувати теорію застосування принципів прийняття складних рішень у практичну професійну діяльність. Водночас для адвоката важливо унормувати особисте приватне життя зі своїми професійними обов'язками, оскільки чимало проблем виникає саме через неспроможність вирішити дилему балансу між професійною діяльністю і власними потребами. Тож вагоме значення має вибір і юридичної фірми, в якій адвокат підвищуватиме свою професійну діяльність, і загалом сфери юридичної практики.

Характерною рисою актуальності досліджуваної наукової проблеми є й те, що професійна діяльність адвоката вимагає від нього визнання рівня власної участі й усвідомлення тих проблем, які потрібно розв'язати в контексті професії загалом, а не лише як адвокату. Тож у межах адвокатського фаху його представники вирішують дві проблеми: перша полягає у професійній участі (час, присвячений адвокатом діяльності *pro bono*, та зміст цього зобов'язання), друга – у самій професійній структурі (ставлення адвоката до своєї професії, до того, як найфаховіше надати юридичні послуги). Врешті, такі виміри професійної адвокатської діяльності сукупно впливають на співвідношення адвокатом у своєму кар'єрному рості структурних компонентів: вибір тієї чи іншої сфери практики впливає на морально-етичний контент питань, які доведеться вирішувати; особисті цінності, зокрема сімейні, безпосередньо впливатимуть на спосіб розв'язання проблем, пов'язаних, скажімо, з негативним ставленням до сім'ї чи інших традиційних цінностей, які сформовані як основоположні критерії поведінки адвоката.

Чимало проблемних питань можна вирішити в межах Правил адвокатської етики, та все-таки більшість із цих питань не регулюється Правилами взагалі. І тут варто вказати на наявність в адвоката схильності до структурного мислення щодо усвідомлення суті проблеми, щоб найоптимальніше її розв'язати. Водночас під поняттям структурного мислення щодо суті проблеми розуміємо в принципі відносну свободу ухвалення рішення, вибору моделі поведінки (правової) тощо. Навіть більше, поняття структурного мислення щодо суті проблеми за своєю природою є двоскладовим: перше – широке його розуміння, що полягає в необмеженні жодними чинними стандартами (наприклад, вибір адвокатом юридичної практики й обсягу її здійснення на безоплатній основі); друге – у вузькому значенні обмежується конкретними стандартами чи стандартом (скажімо, конфлікт інтересів).

Сьогодні для характеристики професійної адвокатської діяльності вживають здебільшого такі категорії, як конфіденційність, конфлікт інтересів,

врешті – відносини «адвокат – клієнт». Ми ж трактуємо професійну адвокатську діяльність якраз у межах філософсько-правового дискурсу, що зосереджений на здатності адвоката до прийняття саме дискреційних рішень у своїй адвокатській практиці. І тут є низка варіантів: філософський, що традиційно обумовлений детермінантами професіоналізму – зорієнтований на клієнта (адвокат зобов'язаний сприяти клієнтові, але за умови, що це не порушує жодних морально-етичних принципів, верховенства права тощо); практичний, що обумовлений детермінантами непідзвітної діяльності – зорієнтований на адвоката, адже він не несе жодної моральної відповідальності за дії, які здійснює від імені свого клієнта, але суто в межах своєї професійної діяльності. А втім, позиція адвоката за будь-яких обставин має ґрунтуватися на двох засадах (на нейтралітеті та відданості своїй професії).

Обґрунтовуючи актуальність обраної тематики в дисертаційній роботі, зауважимо, що схилиємося до акцентування на важливості імплементації власне детермінант інституційної філософії у норми професійної адвокатської діяльності. На нашу думку, філософсько-правовий контент професійної адвокатської діяльності ґрунтується виключно на відданості верховенству права, з огляду на це схилиємося до виокремлення стрижневих аксіологічних констант, що формують основу інтенціональної характеристики професійної адвокатської діяльності. Це, зокрема: аксіологія професійної досконалості; аксіологія професійної чесності; аксіологія сміливості відмови, якщо дії суперечать верховенству права; аксіологія професійної відповідальності в корпоративних відносинах, що стосуються надання юридичних послуг. Отже, філософсько-правовий дискурс професійної адвокатської діяльності виражає беззаперечний вплив особистих цінностей та інтересів адвоката на його юридичну практику.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на працях відомих фахівців з філософії і філософії права, серед яких: М. Альчук, О. Балинська, О. Бандура, В. Бігун, В. Бліхар, М. Братасюк, В. Вовк, Т. Гарасимів, І. Гоян, О. Грищук, В. Грищук, Н. Гураленко, О. Данильян, В. Дудченко, А. Карась, М. Костицький, С. Максимов, В. Налуцишин, О. Омельчук, В. Палагута, С. Рабінович, О. Рувін, В. Савенко, Ю. Цуркан-Сайфуліна, С. Сливка, А. Токарська, М. Требін, М. Цимбалюк, І. Шутак, Н. Хамітов та ін. Їхній науковий доробок становить теоретичний скелет вивчення наукової проблеми в дисертаційній роботі та розробки авторського підходу до її розв'язання. Окремі положення дисертаційної роботи сформульовано під впливом наукових праць філософів: Аристотеля, Т. Аквінського, М. Бубера, Ю. Габермаса, М. Гартмана, І. Канта, Дж. Локка, Дж. Ролза, М. Мамардашвілі, Платона, П. Рікера, Г. Ріккєрта, М. Фуко, Х. Харта та інших, що мали важливе значення для формулювання авторських висновків.

Окрім того, на результати дослідження значний вплив мали й ідеї фахівців із загальної держави і права: С. Гусарєва, К. Жебровської, Р. Калюжного, М. Кельмана, М. Козюбри, І. Онищука, П. Рабіновича, В. Святоцької, А. Стародубцева, А. Стебелева, О. Тихомирова, Ю. Шемшученка та ін. Також проаналізовано й наукові доробки українських та

зарубіжних учених, які розкривали різні онтологічні, гносеологічні, антропологічні, аксіологічні, антропологічні й праксеологічні континууми професійної адвокатської діяльності. Зокрема, це роботи Ж. Алексеевої, М. Бейкса, Т. Варфоломеевої, Р. Демчишака, Д. Германа, Г. Рибалко, Дж. Стемпела, Б. Фланагана, І. Р. Ханікайнен, В. Хесуса, Ф. Хорака та ін.

Зважаючи і на полівимірність професійної адвокатської діяльності загалом, і на її філософсько-правовий вимір зокрема, формуванню авторської позиції і вирішенню поставлених завдань сприяли також праці фахівців з інших галузей права та гуманітарних наук: М. Аракеяна, Т. Бабчинської, Н. Бакаянкової, М. Баліцької, А. Бірюкової, Т. Вільчика, Т. Демчини, Б. Гамалюка, В. Заборовського, Ю. Загуменної, К. Клименка, О. Костенка, Б. Кофмана, О. Лемака, Ю. Лісової, А. Монаєнка, І. Озерського, І. Семенюка, А. Стародубцева, Є. Харитоновна, Є. Хижняка та ін.

Спираючись на важливість результатів попередніх наукових розробок, віддаємо належне всім ученим, хто досліджував адвокатську діяльність, однак варто зауважити, що досі немає комплексного аналізу задекларованої в темі дисертаційної роботи наукової проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві зокрема та на рівні міжнародної спільноти загалом, актуалізують саме філософсько-правову константу дослідження інституціональності професійної адвокатської діяльності. Саме це й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертаційного дослідження затверджено у вченій раді Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (протокол № 5 від 26 вересня 2022 р.). Дисертацію виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., у межах науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права «Теоретико-історичні проблеми розвитку держави і права» на 2017–2023 рр. (номер державної реєстрації 0117U000103), що є складовою частиною наукової теми Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 рр. (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 рр. (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Мета і завдання дослідження. *Мета дисертаційної роботи* полягає в інтенціональному аналізі професійної адвокатської діяльності в межах філософсько-правового дискурсу на основі онтологічних, гносеологічних, аксіологічних, антропологічних і праксеологічних детермінант.

Реалізація окресленої мети зумовила необхідність вирішення *таких завдань*:

– проаналізувати основні підходи до вивчення феномену професійної адвокатської діяльності, що сформувалися в рамках дослідження її філософсько-правового виміру;

- визначити зміст основних принципів професійної адвокатської діяльності для аналізу її інституційної природи;
- систематизувати основні підходи до визначення відповідної позиції щодо осмислення елементів професійної адвокатської діяльності, що стосуються інтерперсональних її аспектів і впливають на рівень усвідомлення адвокатом своєї юридично-правової діяльності;
- обґрунтувати особливості парадигмальних основ сучасної науки загалом і філософії права зокрема, у контексті визначення їхнього впливу на осмислення основних засад правової практики, виявлення загальних принципів та умов функціонування правових інститутів, враховуючи й адвокатуру;
- проаналізувати сутнісні характеристики феноменологічного філософського вчення як теорії та методології пізнання права, зважаючи на те, що феноменологія права – це альтернатива соціологічному і природно-правовому підходам у розумінні права, водночас у її межах здійснюється в певному сенсі синтез цих двох способів дослідження права;
- дослідити особливості застосування герменевтичного методу у праві щодо реалізації професійної адвокатської діяльності, розглянувши прояви герменевтичного філософсько-правового підходу в межах активного використання правового дискурсу та інтерпретації правових текстів;
- з’ясувати можливості філософсько-правового дискурсу в дослідженні інтенціональної природи професійної адвокатської діяльності задля розширення знання про досліджуваний феномен з позицій міждисциплінарності;
- довести доцільність залучення у філософсько-правовий дискурс поняття міждисциплінарності, спрогнозувати наслідки його використання для отримання інтегративного, більш якісного і глибокого знання про професійну адвокатську діяльність з огляду на мету дисертаційного дослідження;
- репрезентувати зв’язок професійної адвокатської діяльності зі становленням основ громадянської свідомості в межах застосування для цього поняття «антропологічна константа» у смисловому та історичному вимірах, запропонувавши авторське визначення антропологічної константи професійної адвокатської діяльності;
- висвітлити роль та суспільне значення антропологічних концептів захисту прав людини у творенні нових підходів до реалізації та захисту прав людини під кутом зору еволюції суспільно-правових відносин і людини зокрема;
- на основі інтенціональних актів свідомості дослідити та імплементувати феномен професійної адвокатської діяльності в конституювання правової реальності як життєвого світу людини;
- виокремити антропологічні чинники професійної моралі та професійної етики в інтенціональному вимірі професійної адвокатської діяльності;
- визначити особливості процесу захисту прав і свобод людини як онтологічної суті правозахисної діяльності професійного адвоката, його спроможності до утвердження ідей рівності та соціальної справедливості;

- обґрунтувати доцільність підвищення рівня правової освіти населення задля побудови в Україні громадянського суспільства та правової держави через надання правової допомоги населенню;
- встановити чинники, у межах яких адвокат через свою професійну діяльність може впливати на правослухняну поведінку в суспільстві;
- довести необхідність використання аксіологічного підходу для розкриття значення принципу верховенства права як аксіологічно-правового атрибуту професійної адвокатської діяльності;
- визначити особливості застосування гуманістичного підходу для аксіологічної оцінки професійної діяльності адвоката, його спроможності до розкриття і загальнолюдських, і особистісних цінностей у процесі реалізації власної професійної діяльності;
- з'ясувати сучасне розуміння судового захисту як природного права людини в межах компаративного аналізу міжнародного та національного права;
- розкрити основні ціннісно-світоглядні пріоритети та орієнтири, які домінують у професійній діяльності адвоката;
- вказати на значення та вплив таких аксіологічних принципів як справедливість та відповідальність на професійну адвокатську діяльність;
- проаналізувати суспільну відповідальність адвоката як відображення впливу інтенціональної складової професійної адвокатської діяльності на політичні процеси та правову культуру громадянського суспільства.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері реалізації професійної адвокатської діяльності.

Предмет дослідження – інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності в межах філософсько-правового дискурсу.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і завдань, наукового результату та формулювання висновків і рекомендацій, проведення комплексного дослідження використано низку загальнонаукових і спеціальних методів. *Діалектичний метод* був використаний для вивчення філософсько-правового континууму професійної адвокатської діяльності у взаємозв'язку зі сучасними державо- та правотворчими процесами, що уможливило висвітлення сучасного стану задекларованого предмета дослідження в його інтенціональному вимірі. Використовуючи *методи абстрагування й узагальнення, логіко-семантичний і дедуктивний методи*, охарактеризовано онтологічну структуру понятійного апарату таких конструкцій: «фахівець», «юридичний консультант», «адвокат», «професійна діяльність», «інституалізація адвокатської діяльності», «антропологічна константа професійної адвокатської діяльності», «феноменологія професійної адвокатської діяльності», «професійна адвокатська діяльність», «суспільна відповідальність адвоката» та ін. (*підрозділи 1.1, 2.2, 3.1, 5.5*). Використання і *системно-структурного та системно-функціонального методів, і методів класифікації та групування* дало змогу: структурувати професійну адвокатську діяльність у межах феноменологічної філософсько-правової парадигми (*пункт 1.2.1*); з'ясувати світоглядні концепти правової допомоги як соціального феномену (*підрозділ 3.4*); систематизувати сьгоднішні проблемні питання

реалізації професійної адвокатської діяльності в Україні в її інтенціональному дискурсі (*підрозділи 3.3, 5.1, 5.5*); проаналізувати аксіологічні константи професійної адвокатської діяльності, зокрема і в межах міжнародного досвіду (*підрозділи 2.4, 4.1, 5.2, 5.4*). Використовуючи *метод моделювання*, методологічно обґрунтовано філософсько-правову парадигму як методологію професійної адвокатської діяльності та здійснено міждисциплінарний аналіз філософсько-правового дискурсу в дослідженні інтенціональної природи професійної адвокатської діяльності (*підрозділи 1.2, 2.1*). *Компаративний метод* дозволив порівнювати чинні нормативні документи, що регламентують реалізацію професійної адвокатської діяльності в межах вивчення і національного, і міжнародного досвіду з тематики дисертаційної роботи (*підрозділи 3.5, 5.3*). Використання *герменевтичного та феноменологічного методів* дало змогу з'ясувати і онтологічні засади інтенціонального виміру професійної адвокатської діяльності, і пріоритетні гносеологічні константи професійної адвокатської діяльності, і аксіологічні складові аргументації інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності, і, врешті-решт, засади реалізації професійної адвокатської діяльності в межах правовідносин (*пункт 1.2.3, підрозділи 2.3, 3.2, 4.2–4.4*).

Нормативно-правовою основою дисертаційної роботи послужили: Конституція і законодавчі акти України, чинне законодавство, конвенції і рекомендації Європейського Союзу, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти міністерств та відомств щодо регулювання професійної адвокатської діяльності, реалізації правовідносин тощо. Вищезазначені методи, у їх зв'язку із загальними логічними методами та прийомами (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія), уможливили всебічне ефективне дослідження виявленої філософсько-правової проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в українській науковій літературі комплексним дослідженням, у якому на докторському рівні концептуалізуються сучасні теоретичні та практичні перспективи інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності.

Основні результати роботи, що становлять наукову новизну і практичну значущість, полягають у такому:

уперше:

1) проаналізовано основні підходи до феномену професійної адвокатської діяльності з позиції його філософсько-правового осмислення;

2) доведено, що герменевтика права реалізується у професійній адвокатській діяльності крізь призму визначення тлумачення правових норм у їх текстуальному вимірі і, отже, виходить на проблеми символу, що актуалізує значення мови як специфічного виразу текстуальності правової норми;

3) обґрунтовано домінантне місце у професійній адвокатській діяльності реконструктивної діяльності, коли реалізуються такі якості правозахисника, як пам'ять, аналітичне та синтетичне мислення, уявлення, з огляду на що в комунікативній діяльності адвоката виділяються два аспекти: 1) психологічний

контакт із клієнтом та 2) психологічний контакт зі складом суду й іншими учасниками правового процесу;

4) розкрито інтенціональну природу професійної адвокатської діяльності в контексті постнекласичної філософії права на основі міждисциплінарного філософсько-правового дискурсу;

5) визначено поняття антропологічної складової професійної адвокатської діяльності і розкрито її зміст із позицій філософсько-правової науки;

б) концептуалізовано поняття *homo diversum* (людина багатоманітна) як основи одного з нових підходів до філософії захисту прав людини в перехідних умовах соціальної трансформації;

7) введено поняття антропологічних чинників професійної моралі та професійної етики як складових інтенціонального виміру адвокатської діяльності та визначено їх теоретичне і практичне значення;

8) визначено складові елементи міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката. Розробка онтологічного підходу щодо пізнання правотворення, яке здійснює адвокат у своїй професійній діяльності, вимагає використання знань різних наукових дисциплін, інтеграції наукової проблематики, різних наукових підходів, які обґрунтовуються знову ж у межах окремих галузей гуманітарного знання. У нашому випадку міждисциплінарну компоненту складають філософія права, юридична психологія, політологія; аксіологія; соціологія. Суть саме такої міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката зводиться до можливості отримання якісно нових знань на основі використання не тільки предметності (власне контент) цих наук, а й їх методології;

9) встановлено, що серед основних суспільно-політичних та правових явищ, які вплинули на формування адвокатури в сучасному її вигляді, є лібералізм, як запорука особистісної та професійної реалізації адвоката. Онтологічна сутність адвоката як феномену у ХХ–ХХІ ст., де панує ідеологія лібералізму, розкривається через утвердження принципів свободи особистості з властивими їй цивільними правами, юридичної рівності, поваги приватної власності (лібералізм заклав в основу своєї концепції ідеали вільного ринку і підприємництва), договірної природи держави і переконання в рівноправності політичного суперництва різних (професіональних, економічних, релігійних, політичних) асоціацій;

10) обґрунтовано, що рівень розвитку громадянського суспільства залежить від рівня правової захищеності особистості, а стан законності є тим чинником, що визначає стабільність правових відносин. У сучасних умовах розширення правового нігілізму і падіння рівня правової культури суспільства зростає значення адвокатури як інституту громадянського суспільства, що відповідає напряму правової політики щодо вдосконалення правових основ державного і суспільного життя;

11) стверджується про те, що своєрідність соціального статусу, правової свідомості та специфіка виконуваної діяльності впливають на формування в адвоката специфічного відчуття справедливості та відповідальності, яке апріорі

еквівалентно впливає на його професійні особливості. Серед основних детермінант професійної діяльності адвоката, які впливають на його розуміння справедливості й відповідальності у власній діяльності, можна виділити такі компоненти: соціальний, пошуковий, реконструктивний (конструкційний), засвідчувальний, організаційний, конструктивний, пізнавальний, комунікативний;

12) із філософсько-правової позиції визначено два підходи до правового закріплення професійної етики поведінки адвоката в публічному просторі: аксіологічний і деонтологічний. Аксіологічний підхід передбачає створення (прагнення) певного поведінкового ідеалу адвоката. За такого підходу законодавець висловлює певні рекомендації щодо ідеальної поведінки адвоката. Деонтологічний підхід передбачає, що законодавець встановлює мінімальний перелік тих обов'язків та заборон, яких зобов'язаний дотримуватися адвокат у публічній сфері;

13) дано визначення поняття «ознаки професійної адвокатської діяльності» як сукупності властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли в процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини;

14) проблему довіри до адвокатської діяльності запропоновано розглядати як моральну дихотомію «довіра – відповідальність», що має велике значення в діяльності адвоката, адже: а) довіра спонукає до відповідальності, а відповідальність породжує довіру; б) відносини між адвокатом та клієнтом, які ґрунтуються на довірі, дозволяють обом сторонам спільно діяти задля досягнення справедливості виключно з використанням законних та морально виправданих методів; в) довіра слугує спонукою до самовдосконалення адвоката і як фахівця своєї справи, і як особистості; г) довіра дає змогу клієнтові бути впевненим у тому, що наслідки дій адвоката щодо захисту його прав, свобод та законних інтересів будуть для нього сприятливими; д) довіра сприяє утвердженню позитивного іміджу адвокатури в суспільстві;

15) розкрито зміст поняття «сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності» та запропоновано таке визначення: сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності – це сукупність правил, норм та вимог до особистості адвоката, дотримання яких впливає на підвищення рівня правової культури населення, формує позитивний імідж правосуддя та сприяє формуванню в Україні громадянського суспільства;

16) з'ясовано сучасне розуміння судового захисту як природного права людини в межах компаративного аналізу міжнародного та національного права. За результатами проведеного дослідження судовий захист сприймається як природне право людини, що гарантується державою і покликане сприяти утвердженню основних прав і свобод людини, досягненню справедливості лише на основі законних та морально виправданих методів і на міжнародному, і на національному рівні;

17) обґрунтовано доцільність підвищення рівня правової освіти населення задля побудови в Україні громадянського суспільства та правової держави через надання правової допомоги населенню, адже професійна правова допомога не тільки допомагає вирішити питання, з яким клієнт звернувся до адвоката, а й ознайомити з його правами й обов'язками в тих чи тих ситуаціях, з можливими правовими наслідками. Саме в державах з високим рівнем правової освіти населення фіксують значно менше правопорушень, ніж у тих, де більшість людей не знає про свої права і свободи, можливі способи їх захисту й відновлення;

18) проаналізовано доцільність розгляду лібералізму як основи для формування в Україні демократичного правосуддя. Це дало змогу: 1) уточнити філософсько-правовий зміст таких категорій, як права і свободи людини, справедливість, свобода, рівність; 2) забезпечити здійснення правосуддя виключно з чітких неухильних моральних і правових позицій; 3) сприяти підвищенню рівня правослухняної поведінки серед населення та утвердженню правопорядку на території держави;

удосконалено:

19) концепцію системного підходу до професійної адвокатської діяльності;

20) визначення онтологічного та гносеологічного підходів до системоутворювального начала правових явищ у контексті філософсько-правової характеристики феномену професійної адвокатської діяльності;

21) визначення основних вимірів онтологічного підходу – розуміння системи як сукупності об'єктів та потрактування системи як сукупності властивостей феномену професійної адвокатської діяльності;

22) твердження, що завдяки гносеологічному підходу формуються основні вимоги до питань системності знання (ознаки системи), а саме цілісність сформованого знання, повнота вихідних засад та виведення знань про елементи правової реальності;

23) розуміння змісту професійної адвокатської діяльності як специфічного типу відносин у межах буття права, що охоплює значну сферу соціального, опосередковану правом;

24) уявлення про співвідношення адвокатури та громадянського суспільства на основі зіставлення різних точок зору на адвокатуру та її соціальний статус;

25) поняття антропоцентризму завдяки з'ясуванню його суперечливого характеру і введенню на цій основі в контекст сучасних правових досліджень;

26) поняття добропорядної репутації адвоката, його морального обов'язку та відповідальності;

27) імплементацію філософсько-правового підходу до розуміння інституту адвокатури як феномену соціально-правової реальності в межах основних онтологічних парадигм та інших наукових концептів;

28) онтологічний підхід щодо ліберальних підстав феномену професійної адвокатської діяльності, адже незаперечною умовою співіснування людей є визнання гідності кожної окремої людини;

29) розуміння того, що адвокатура як інститут громадянського суспільства, з одного боку, забезпечує захист прав, свобод і законних інтересів особистості, використовуючи судову форму і представництво, а з іншого – має можливість істотно впливати на державну владу в публічно значущих питаннях, спираючись на професійні знання, вміння і досвід;

30) розкриття проблематики аксіологічних орієнтацій-установок і правових цінностей у діяльності адвокатів. Відтак до цінностей, які визначають сутність і зміст діяльності адвокатів, зараховано свободу, справедливість, рівність, гуманізм;

31) розуміння того, що індивідуальне сприйняття життя адвокатом якраз і змушує його співвідносити свої морально-етичні уявлення (про добро, справедливість, сенс життя) з особливостями політичної сфери, формувати уявлення про роль політики в досягненні ним своїх головних життєвих цілей; розуміння того, що саме розвиток таких несудових правозахисних інститутів як адвокатура, з її апріорі особливим розумінням значення та втілення в суспільному розвитку принципів справедливості і відповідальності, значно підвищує гарантії ефективності захисту прав людини, причому у правовій системі і Європейського Союзу, і України;

32) аксіологічний підхід щодо гуманістичних підстав феномену професійної адвокатської діяльності. Утверджуючи принцип гуманності (цінності людини в багатогранності її проявів), українські правозахисники, втілюють в собі ідею жертвовності, яка разом з альтруїзмом постає запорукою виживання і розвитку всього суспільства, необхідною презумпцією правозахисної діяльності, адвокатури як інституту громадянського суспільства;

33) розуміння тих основних засад, на які спирається адвокат у процесі реалізації у своїй професійній діяльності принципу верховенства права;

34) розуміння гносеологічних передумов професійної адвокатської діяльності як мотиваційних складових співвідношення права і моралі у правомірній поведінці адвоката. Зокрема, запропоновано розглядати право та мораль як спонукальні системи, що визначають спрямованість дій та вчинків адвоката виключно на основі законних і морально виправданих методів;

35) методику вивчення гносеологічного виміру суті й ознак професійної адвокатської діяльності в межах інтенціонального аналізу. Так, запропоновано на основі аналізу дефініції поняття «адвокатська діяльність» з'ясувати його суть та виділити ознаки професійної адвокатської діяльності. У підсумку виокремлено такі групи ознак: 1) організаційні, 2) професійні, 3) етичні. А поняття «ознаки професійної адвокатської діяльності» витлумачено як сукупність властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли в процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини;

дістали подальшого розвитку:

36) дефініція поняття комунікативності у професійній адвокатській діяльності, яка виявляється передусім у сфері формування принципів внутрішнього розуміння правозахисником суті процесуальної практики, а

передача інформативного ресурсу назовні від нього є різновидом його духовного впливу на інших учасників правового процесу;

37) розуміння правозахисної функції адвокатури та показано її відмінність від адвокації недержавних громадських правозахисних організацій;

38) характеристика ролі адвокатури як суб'єкта правозахисної діяльності й поширення практики адвокації (advocacy), як одного з видів правового захисту;

39) уявлення про взаємозв'язок між професійною діяльністю адвоката і правилами адвокатської етики, європейськими стандартами адвокатської професії;

40) припущення про наявність феноменологічного взаємозв'язку між світоглядно-ціннісними орієнтаціями та мотиваційними спонуками у структурі професійної діяльності адвокатів, який розкривається в тому, що адвокати є водночас представниками правової реальності (світу повинності, належного, того, чого у звичному сенсі немає, воно існує як феномен) та соціального буття людини (світу існування);

41) положення, які дозволяють отримати цілісне уявлення про поняття, місце і роль інституту адвокатури в системі громадянського суспільства, що сприяє більш глибокому осмисленню проблем правового регулювання, правового впливу й соціальної взаємодії держави і громадянського суспільства;

42) твердження про те, що подальші кроки щодо вдосконалення інституту професійної відповідальності відчуття справедливості адвокатів мають ґрунтуватися на таких факторах: аналізі правозастосовної практики адвокатських палат суб'єктів України; рецепції досвіду інших професійних корпорацій й адвокатських корпорацій зарубіжних країн; обліку наукових доктрин;

43) розуміння того, що найвагоміші ознаки гуманізму впливають із системи відносин «людина – природа», «людина – суспільство», «людина – людина»; серед рис, що характеризують відносини між людьми, які найкраще відповідають гуманістичному характеру міжособистісних стосунків та властиві професії адвоката, є співчуття, чуйність, повага, толерантність, людинолюбство, милосердя, справедливість;

44) твердження про те, що принцип верховенства права пронизує всю структуру правового регулювання суспільних відносин. Первинне значення верховенства права як принципу для адвокатури полягає в тому, що воно (верховенство права) гармонізує інші принципи, дає змогу усунути суперечності при їх застосуванні та наповнити принципи адвокатури так званім реальним практичним змістом, тобто застосовним у повсякденній практичній діяльності кожного адвоката;

45) вчення про правові й моральні засади професійної адвокатської діяльності, які запропоновано розглядати як мотиваційні складові його правомірної поведінки, що визначають її спрямованість;

46) дослідження про суспільну відповідальність адвоката як відображення впливу інтенціональної складової професійної адвокатської діяльності на політичні процеси та правову культуру громадянського суспільства.

Імплементація констант інтенціональності професійної адвокатської діяльності у формування демократичного правосуддя в Україні на основі ліберальної аксіології і принципів правової держави дасть змогу: 1) уточнити філософсько-правовий зміст таких категорій, як права і свободи людини, справедливість, свобода, рівність; 2) забезпечити здійснення правосуддя виключно з чітких неухильних моральних і правових позицій; 3) сприяти підвищенню рівня правослухняної поведінки серед населення та утвердженню правопорядку на території держави.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять і науково-теоретичний, і практичний інтерес, а саме – можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – для подальшого подолання проблемних аспектів дослідження інтенціональності професійної адвокатської діяльності;

– сфері правотворчості – для удосконалення чинного законодавства України, зокрема того, що регламентує реалізацію професійної адвокатської діяльності;

– навчальному процесі – під час організації освітньої діяльності та викладання навчальних дисциплін теоретико-правового та філософсько-правового циклів, а також для підготовки методичних розробок, підручників, навчальних посібників з дисциплін «Філософія права», «Теорія та історія держави і права», «Соціологія права», «Політологія», «Адміністративне право», «Юридична логіка», «Професійна етика юриста» (Акти впровадження у діяльність Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 04 листопада 2022 р. (Додаток Б); у наукову, дослідницьку та експертну діяльність ГО «Центр науково-правової експертизи» від 26 жовтня 2022 р. № 1 (Додаток В); довідка впровадження результатів дисертаційного дослідження у роботу Ради адвокатів Львівської області, від 03.01.2023 р. № 1 (Додаток Г)).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є дослідженням, що виконано автором самостійно. Дисертація не містить ідей або розробок, що належать співавторам, з якими здобувач опублікував статті в наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection і Scopus. У співавторстві здобувачка опублікував такі наукові праці: «Protection of the right to property in the case law of the European court of human rights», у якій здобувачка окреслив особливості здійснення захисту права власності в практиці Європейського суду з прав людини; «Competitiveness of the company on the market: Analytical method of assessment and the phenomenon of the impact of corruption in Ukraine», в якій здобувачка обґрунтувала теоретичні положення щодо розробки інструментарію аналітичного оцінювання конкурентоспроможності підприємства з урахуванням впливу корупційної складової; «Financial and legal aspects of economic security of the state», в якій здобувачка виявила сутності нових загроз економіко-фінансовій безпеці держави в сучасних умовах господарювання; «Counteraction to financial crimes in the system of fight against legalization (laundering) of criminally obtained funds», в якій здобувачка визначила сутність фінансових злочинів і легалізації

(відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом; «Psychological and legal aspects of verification and detection of lies during polygraph examination», у якій здобувачка дослідила особливості перевірки та виявлення брехні та визначення їх ознак у процесі перевірки на поліграфі; «Legal relations in the field of human reproductive activity», в якій здобувачка проаналізувала правовідносин у сфері репродуктивної діяльності людини шляхом дослідження міжнародного та національного правового регулювання змін правових стандартів, зумовлених коронавірусною кризою.

Усі наукові положення, що винесено на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. Окрім цього, основні її положення висвітлено в доповідях і повідомленнях на таких науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «*Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі*» (м. Харків, 14–15 грудня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «*Актуальні дослідження правової та історичної науки*» (м. Тернопіль, 5 березня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «*Scientific and pedagogic internship proceedings*» (Frankfurt an der Oder, Federal Republic of Germany, October 28 – December 6, 2019); Міжнародній науково-практичній конференції «*Problèmes et perspectives d'introduction de la recherche scientifique innovante: collection de papiers scientifiques "ΛΟΓΟΣ" avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale*» (Bruxelles, Belgique, 29 novembre, 2019); Міжнародній науково-практичній конференції «*Сучасні проблеми розвитку державності та напрями їх вирішення через призму правотворчої діяльності*» (м. Харків, 17–18 травня 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «*Суспільні, соціально-економічні та політико-правові детермінанти сталого розвитку України*» (м. Львів, 29 січня 2020 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції «*Сучасний рух науки*» (м. Дніпро, 1–2 квітня 2021 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «*Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*» (м. Львів, 10 грудня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «*Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього*» (м. Дніпро, 14–15 січня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «*Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*» (м. Запоріжжя, 28–29 січня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «*Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин*» (м. Харків, 4–5 лютого 2022 року); Міжнародній науково-практичній конференції «*Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні*» (м. Одеса, Україна, 11–12 лютого 2022 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано в одноосібній монографії і 38 публікаціях, з них 26 наукових статей, 13 з яких – у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань

України; 7 статей – у періодичних іноземних виданнях (Республік Молдови, Польщі та Чехії, Російської Федерації, Словацької Республіки); 6 статей – у виданнях, що індексуються в наукометричних базах даних Web of science та Scopus, а також у 12 тезах виступів на науково-практичних заходах.

Структура роботи та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що містять двадцять чотири підрозділи, висновків, списку використаних джерел (705 найменувань) та 4 додатки. Загальний обсяг рукопису дисертації становить 540 сторінок, з них 440 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, розкрито зв'язок роботи з відповідними науковими планами і програмами, визначено об'єкт, предмет, мету та основні завдання дослідження, охарактеризовано методологічну основу роботи, її наукову новизну і практичне значення, наведено інформацію про апробацію теоретичних положень роботи, її структуру та обсяг, а також дані щодо публікацій.

Розділ 1 «Загальнотеоретичні підходи та концептуальні засади дослідження інтенціональності професійної адвокатської діяльності у філософсько-правовому дискурсі» складається із двох підрозділів (містять 4 підпункти) у яких досліджені підходи щодо інтерпретації професійної адвокатської діяльності як основи філософсько-правового розуміння системи правозахисту та характеризується філософсько-правова парадигма як методологія професійної адвокатської діяльності.

У підрозділі 1.1 *«Характеристика основних підходів та принципів професійної адвокатської діяльності як основи філософсько-правового розуміння системи правозахисту»* осмислена природа цього феномену правової реальності з позицій формування узагальнювальної її картини на основі філософсько-правового осмислення важливих проблем правозахисної діяльності правників. Це можливо завдяки розумінню природи адвокатської діяльності, яка специфічно поєднує в собі важливі аспекти світоглядного, політико-правового та морально-етичного спрямування. Щобільше, запропоновано професійну адвокатську діяльність розглядати як таку, що здійснюється суб'єктом правозахисних процесів, для якого властиві якості й характеристики інтерперсонального виміру, а інтенціональна природа діяльності адвоката, спрямована на процес осягнення правової реальності, не викликає жодного сумніву й аргументується наведеними науковими концептами і теоріями.

У підрозділі 1.2 *«Філософсько-правова парадигма як методологія професійної адвокатської діяльності»* аргументовано, що феноменологічна філософсько-правова парадигма формує доволі специфічне бачення світоглядних та правових процесів, що відбуваються в рамках розвитку світового цивілізаційного простору. Прикметно, що такий шлях осмислення світу, оснований на принципах інтенціональності та інтерсуб'єктивності, дає змогу кардинально по-іншому зрозуміти всю багатовимірність та багатоманіття

реального світу, а разом із цим пізнати сутнісні характеристики правових процесів у тому числі й професійну адвокатську діяльність.

Визначено, що для розуміння суті комунікативної теорії права як важливого аспекту методологічного обґрунтування правової практики, зокрема й професійної адвокатської діяльності, варто звернутись до питання про суб'єктивну сторону цього процесу, яка реалізується через специфічне місце в комунікативних процесах людини як суб'єкта правових процесів. Відтак, акцентовано увагу на тому, що герменевтична філософсько-правова парадигма постає як реалізація загальноновизнаних феноменологічних принципів пізнавальних процесів суб'єктів права на специфічних засадах тлумачення й розуміння правових текстів, в основі яких лежать нормативно-правові принципи та положення, що відображають процес освоєння правової реальності суб'єктами права, до яких належать, зокрема, і представники адвокатської професії.

Розділ 2 «Антропологічні засади інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності» складається із чотирьох підрозділів у яких досліджений філософський підхід до міждисциплінарного визначення професійної адвокатської діяльності, простежені її антропологічні константи, визначено суспільне значення людиновимірності правозахисної діяльності та проаналізовані чинники професійної моралі та професійної етики як невід'ємних структурних елементів інтенціональності адвокатської діяльності.

Підрозділі 2.1 «Міждисциплінарність філософсько-правового дискурсу в дослідженні інтенціональної природи професійної адвокатської діяльності» присвячено з'ясуванню значення саме філософського підходу до міждисциплінарного визначення професійної адвокатської діяльності. Відтак, у вивченні її інтенціональної природи пропонується звернути увагу на наступне: а) професійна адвокатська діяльність має перспективи вивчення на основі міждисциплінарного підходу в контексті її зв'язку з феноменологією, філософською антропологією, філософією права і на цій платформі вона поступово набуватиме статусу актуальної наукової проблеми; б) доцільно розрізняти дві іпостасі професійної адвокатської діяльності: як феномену, на який скеровується пізнання свідомості, і безпосередню професійну адвокатську діяльність як один із видів людської діяльності (активності); в) із застосованим у дисертаційній роботі феноменологічним підходом адвокатська діяльність може бути розглянута і як буття у праві, своєрідний провідник правових сенсів, які переходять від людини до людини та наповнюють правову реальність особливим, людським змістом.

У підрозділі 2.2 «Антропологічна константа професійної адвокатської діяльності як об'єктивна необхідність українського громадянського суспільства» констатовано, що правозахисну функцію також може виконувати громадянське суспільство, наприклад, через правозахисні організації як особливий вид недержавних організацій. Здебільшого діяльність таких організацій спрямована на утвердження й захист прав і свобод людини, ефективний контроль за їхнім дотриманням державою, її органами й посадовими особами. Правозахисні організації найчастіше скеровують свою

діяльність на захист прав людини в ситуативних (конкретних) випадках, проводять громадські розслідування фактів порушень прав людини державними органами; поширюють інформацію про права людини, займаються правовим вихованням, поширюють знання про національні і міжнародні механізми захисту прав людини, ініціюють зміни в законодавстві і правозастосовній практиці; вивчають та аналізують стан і дотримання прав людини. Зрештою, відзначено, що організаційно та змістовно функція захисту громадян не може бути зарахована лише до функцій адвокатури.

У підрозділі 2.3 «Суспільне значення антропологічних концептів правозахисної діяльності як різновиду юридичної діяльності» аргументовано, що з огляду на традиційну мораль, релігійні та культурні цінності сприйняття нових ідентичностей в українському соціумі не є одностайним і подекуди далеким від толерантності. Це зумовлює потребу у правозахисній діяльності як такій, що забезпечує шлях до соціальної стабільності через визнання права на право бути собою. Акцентовано, що така можливість концептуально обґрунтовується антропологічним підходом, в основі якого лежить право людини на вибір ідентичностей. Суспільне значення правозахисної діяльності та її престиж зростатиме, якщо при цьому дотримання правових і моральних норм збігатиметься, а спірні ситуаційні завдання вирішуватимуться на основі поваги до людини та її життя як найвищої цінності.

У підрозділі 2.4 «Антропологічні чинники професійної моралі та професійної етики як складових інтенціонального виміру адвокатської діяльності» наголошено, що у своєму статусі незалежної та авторитетної інституції адвокатура засвідчує зростаючу силу і зрілість української держави, виступає соціально-політичним, культурним фактором її розвитку. Разом з тим важливо наголосити, що діяльність адвокатури персоналізована, репрезентована великою кількістю конкретних постатей, представників адвокатської професії, спільними зусиллями яких у свідомості українських громадян стверджується віра в закон і справедливість. Загалом можна говорити про те, що представник будь-якої професії, зокрема адвокатської, насамперед виступає перед нами як представник людського роду і єдиний з усіх живих істот носій свідомості. В її гуссерлівському тлумаченні вона як певна спрямованість на щось (інтенціональність) відкриває нові можливості для пошуку людських світоглядних установок та уявлень про світ. У цьому контексті, «екзистенціали» буття представників адвокатської професії розкриті на основі особистісних чеснот та моральних цінностей, наявних у них під час виконання професійних обов'язків та в позаслужбовий час, узагальнених поняттям антропологічних чинників як динамічного, рухливого процесу в пошуку смислів. Адже адвокатська професія ґрунтується на зусиллі – бути не тільки професіоналом, але й людиною.

Розділ 3 «Концептуальна інтерпретація феноменологічних і гносеологічних концептів інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності» складається із п'яти підрозділів у яких досліджується концептуальна структура феноменології адвокатської діяльності.

Підрозділ 3.1 «Цілісна структура концептуального каркасу феноменології професійної адвокатської діяльності» присвячений з'ясуванню інтенціонального буття професійної адвокатської діяльності. Відтак доведено, що з аналізу буття інституту адвокатури, який здійснює спеціально-юридичний та загальноідеологічний вплив на соціальну дійсність, випливає положення про те, що правові відносини між адвокатом й іншими суб'єктами права мають не тільки об'єкт впливу, але й виступають чинником, що дає змогу більш повно розкрити динамічний аспект особливостей правового впливу і взаємодії тієї сукупності елементів правової надбудови, яка безпосередньо пов'язана з людиною, її інтересами і потребами. Щобільше, сучасне нормативно-правове регулювання адвокатури як інституту громадянського суспільства, що забезпечує захист прав, свобод і законних інтересів особистості, вирішує завдання зміцнення правопорядку, підвищення рівня правої культури і зниження правового нігілізму в сучасному українському суспільстві, забезпечення реального самоврядування адвокатури через впровадження в її правовий статус елементів, властивих недержавним (суспільним) організаціям.

Констатовано, що будучи гарантом захисту прав і свобод, адвокатура постає як форма угоди, негласного суспільного договору, як вид соціальної взаємодопомоги, як незалежний громадянський нагляд за належним здійсненям правосуддя, як фактор суспільного впливу на державну політику у сфері юстиції та на законотворчість, як сила, що стримує свавілля влади тощо. Як недержавна організація, адвокатура, у період формування громадянського суспільства в Україні, повинна більше реалізуватися за допомогою активної публічної діяльності адвокатів (наприклад, функціонування адвокатських палат, адвокатських громадських об'єднань).

У підрозділі 3.2 *«Гносеологічний вимір суті та ознак професійної адвокатської діяльності (в межах інтенціонального аналізу)»* на доктринальному рівні охарактеризовані ознаки професійної адвокатської діяльності, які запропоновано трактувати як сукупність властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли в процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

Завдяки якісній професійній адвокатській діяльності, яка об'єднує ці ознаки, у суспільстві й державі з'являється можливість: 1) гарантувати людині практичну можливість користуватися своїми правами і свободами. Держава й суспільство спрямовують свою діяльність на те, щоб права і свободи людини були реалізовані в повному обсязі, що сприяло б розвитку особистості; 2) поступового впливу на кількість ситуацій, які порушують права і свободи людини. За наявності ефективного механізму відновлення порушених прав і свобод людини та відповідного покарання винних кількість таких ситуацій поступово зменшуватиметься. Цьому сприятиме усвідомлення невідворотності покарання за протиправні дії; 3) ефективного функціонування механізму захисту та відновлення порушених прав і свобод людини. Досягнення справедливості виключно на основі законних та морально виправданих методів сприятиме утвердженню ефективного функціонування задекларованого в законі

механізму відновлення порушених прав і свобод та захисту людини; 4) знизити рівень зловживання правом. Знаючи, що за порушення правових норм обов'язково настане покарання відповідно до закону, значна частина людей свідомо уникатиме цього. За вчинення правопорушень та злочинів їхні права також будуть обмежені, а це слугуватиме спонукою до правослухняної поведінки; 5) реалізації задекларованих цінностей правової держави та громадянського суспільства. Людина, її права і свободи є найбільшою цінністю для правової держави та громадянського суспільства, тому діяльність держави спрямовується на їх забезпечення, що значно полегшується за допомогою професійної адвокатської діяльності.

У підрозділі 3.3 «Вплив професійної поведінки адвоката на правослухняну поведінку в суспільстві (проблеми довіри до адвокатської діяльності)» зазначено, що проблему підвищення рівня довіри до адвокатської діяльності потрібно розв'язувати комплексно разом з проблемами, пов'язаними із захистом та відновленням прав, свобод та законних інтересів людини. Першим етапом має стати робота в цьому напрямі самих адвокатів. Адвокат своєю поведінкою, не тільки під час роботи з клієнтом, повинен утверджувати цінності права і моралі, підвищувати їх значення для сучасного суспільства та держави. Саме тоді його поведінка набуде рис професійної поведінки адвоката (характеризуватиметься синкретизмом права і моралі) та зможе впливати на правослухняну поведінку в суспільстві. Другим етапом має стати ефективна діяльність держави у сфері забезпечення прав і свобод людини, створення умов для повноцінного розвитку особистості, а також гарантування дотримання статусу та прав адвокатури як правозахисного інституту.

Підрозділ 3.4 «Світоглядні концепти правової допомоги як соціального феномену» присвячено дослідженню аксіологічної характеристики правової допомоги, яка полягає в тому, що завдяки функціонуванню цього інституту шанси на досягнення справедливості зрівнюються; і держава, і людина визнаються рівними перед законом; як держава, так і людина змушені виконувати взяті на себе взаємні зобов'язання, адже інакше змушені будуть відповідати за свої дії, бездіяльність та їхні наслідки відповідно до закону.

Право на отримання правової допомоги має кожна людина, незалежно від обставин, оскільки воно дане їй від народження і ні держава, ні інші особи не можуть вплинути на його обсяг чи зміст. Держава виступає його гарантом, закріплюючи на найвищому законодавчому рівні та створивши низку суспільних інститутів, метою діяльності яких є захист прав, свобод та законних інтересів людини.

Відзначено, що часто право сприймають як систему заборон, яка позбавляє людину свободи поводитися так, як вона вважає за потрібне. Насправді ж право дає людині повну свободу вибору, просто встановлюючи певні межі задля того, щоб усі мали рівні можливості і для розвитку особистості та забезпечення собі гідного рівня життя, і для захисту своїх прав і свобод. Правові інститути захисту людини, її прав і свобод, які ефективно функціонують, є гарантіями цінності людини для держави, діяльність якої спрямована на створення умов для розвитку та захисту особи. Відтак,

досягнення справедливості – основна мета функціонування права. У правовій державі та громадянському суспільстві правова допомога є єдиною можливим способом досягнення справедливості за допомогою законних та морально виправданих методів.

У підрозділі 3.5 «Гносеологічні передумови професійної адвокатської діяльності як мотиваційні складові співвідношення права та моралі у правомірній поведінці адвоката» аргументовано, що стрімкі темпи розвитку суспільства і держави зумовлюють необхідність у залученні до свідомої правомірної поведінки якнайбільшої кількості людей. Одним зі способів досягнення цього є приклад правомірної поведінки адвоката, мотиваційними складовими якої є співвідношення права і моралі, та її переваги у правовій державі та громадянському суспільстві. Завдяки такому способу мотивами для здійснення вчинків для значної частини населення стануть цінності права і моралі, що спонукатимуть вчиняти відповідно до визначених законом методів, які мають моральне обґрунтування.

Акцентовано, що сьогодні вітчизняне право потребує певного реформування, оскільки суспільство розвивається стрімкими темпами та з'являються потреби у правовому регулюванні щоразу нових сфер суспільних відносин, а справді глибинні реформи неможливі без урахування морального компонента як засадничої умови ставлення людини до світу, що її оточує. Так і інститут адвокатури, до якого спостерігається підвищена увага громадськості як до суспільного інституту, покликаною сприяти утвердженню цінності людини для суспільства, не може ефективно функціонувати без морального підґрунтя.

Констатовано, право і мораль виступають мотиваційними складовими для формування й ефективного функціонування правомірної поведінки адвоката. Ці дві системи не тільки взаємно доповнюють одна одну, а й взаємно обумовлюють функціонування одна одної через неможливість їх повної автономії у зв'язку з тим, що право без моралі стає антиправом, тобто перетворюється на ту систему, з якою покликане боротися.

Розділ 4 «Аксіологічна детермінація етичних підстав інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності» складається із чотирьох підрозділів, у яких з'ясована ціннісна складова адвокатської діяльності, відтак охарактеризовані її гуманістичні підстави та аксіологічно-правові атрибути.

У підрозділі 4.1 «Аксіологічний вимір професійної адвокатської діяльності» констатовано, що серед соціально-психологічних установок і кар'єрних орієнтацій сильні позитивні кореляції спостерігаються між установкою на процес і виклик, установкою на результат і автономією, альтруїзмом і стабільністю роботи, установкою на владу і менеджмент; сильні негативні зв'язки спостерігаються між установкою на гроші й орієнтаціями на служіння і підприємництво. Звідси випливає, що в адвокатів інтерес до адвокатської діяльності стимулюється можливістю проявити себе у змагальності, конкуренції і боротьбі, а досягнення результатів у професії пов'язано з прагненням робити незалежну кар'єру власним шляхом і

виконанням справ за індивідуальними стандартами. Їх готовність діяти на користь інших, навіть на шкоду собі або справі, актуалізується при задоволенні потреби в безпеці й захисті, стабільності у професії. Характерною для адвокатів є тенденція контролювати інших і впливати на них якомога сильніше, за наявності можливостей лідерства, високого доходу й підвищеного рівня відповідальності. Монетарні орієнтації адвокатів посилюються відповідно до того, наскільки менш значущим для них стає бажання допомогти людям, зробити світ кращим, знижується рівень готовності ризикувати і створювати щось нове.

Аргументовано, що в структурі професійної спрямованості адвокатів основними ідеальними цінностями постають досягнення й особистий успіх, гедоністичне ставлення до життя і самостійність мислення, дій, життєвих і професійних виборів. Як реалістичні ціннісні пріоритети виступають самостійність, добрі відносини і безпека. Серед значущих мотиваційних компонент варто виділити орієнтацію на свободу й автономію, альтруїзм, гармонію в різних сферах життєвого простору, результативність та стабільність роботи. Свобода, автономність і самостійність у професійній діяльності адвоката утворюють ціннісно-мотиваційну компоненту, що дає спрямованість іншим проявам особистості у професії, наприклад, прагненню до досягнень, стабільності і безпеки, результативності праці. Більшість адвокатів не виявляють виражених монетарних орієнтацій та не підтверджують припущення про зв'язок цінності грошей і гедоністичних мотивів у їхній професійній діяльності. Проте прагнення до збагачення у представників адвокатури зростає в міру того, як стають другорядними доброта, служіння людям і бажання зробити світ кращим.

У підрозділі 4.2 «Справедливість і відповідальність як аксіологічні принципи професійної діяльності адвоката» доведено, що аналіз правозастосовної практики з приводу притягнення адвокатів до професійної відповідальності показав, що чимало важливих правил не закріплено у Правилах адвокатської етики. Лише після проведення всієї роботи з удосконалення інституту професійної відповідальності адвоката можемо переходити до кардинально нового етапу розвитку цього інституту – формування складу професійних правопорушень адвокатів. Однак чимало проблем, пов'язаних із розумінням справедливості та відповідальності в діяльності адвоката, випливає з того, що адвокат все ж виконує своєрідну суспільну роль, гармонізуючи й гуманізуючи суспільні відносини, причому не будучи державним інститутом.

У підрозділі 4.3 «Гуманістичні підстави феномену професійної адвокатської діяльності» наголошено, що оскільки робота адвоката за призначенням є економічно обумовленою практикою, неможливо підвищити якість адвокатських послуг без наявності значного попиту на їхні послуги. Очевидно, що перетворення роботи адвоката за призначенням на єдине джерело його доходів цілковито трансформує закладений у цій практиці сенс. Іншою перешкодою для поліпшення якості роботи адвоката за призначенням можуть бути працівники правоохоронної системи, зацікавлені в таких

адвокатах, які не дуже упираються в процесі захисту клієнтів. У цьому контексті показовими є експерименти в деяких регіонах України із впровадження електронної системи випадкового вибору адвоката за призначенням, яка знижує можливості правоохоронців запрошувати до процесу розгляду справи потрібного їм адвоката.

Загалом акцентовано, що рекомендації щодо розвитку безкоштовної правової допомоги в Україні можна підсумувати у двох основних тезах: по-перше, важливо сприяти розвитку безкоштовної юридичної допомоги «знизу», тобто зусиллями адвокатської корпорації завдяки збільшенню значення професійної репутації, зокрема через підвищення соціальної активності адвокатів; по-друге, потрібно реформувати практики роботи за призначенням, а це можливо хіба що зусиллями держави (тобто «зверху»). Населення України виразно виграло б від подальшої «професіоналізації» адвокатської спільноти незалежно від того, «зверху» чи «знизу» вона буде здійснена, оскільки це гарантує зростання соціальної відповідальності в юридичному середовищі і знижує нерівність громадян перед законом та сприятиме утвердженню принципу верховенства права.

У підрозділі 4.4 «Верховенство права як аксіологічно-правовий атрибут професійної адвокатської діяльності» зауважено, що аналіз адвокатської практики показує, що багато адвокатів стикаються з порушенням особистих прав і з незаконними формами протидії при здійсненні своєї професійної діяльності, тому є потреба закріпити правові норми, які б забезпечували належну охорону адвоката як особи, що виконує публічно-правову функцію, діяльність якої відповідає принципу верховенства права, вона бере участь у процесі здійснення правосуддя та збереження суспільних цінностей (віри у справедливість).

Обґрунтовано, що незважаючи на закріплення в міжнародному і національному законодавстві статусу адвоката, а також гарантій, спрямованих на забезпечення його професійної діяльності, треба визнати, що ці положення часто є декларативними. У ситуації, коли гарантії незалежності адвокатів мають декларативний характер, неможливо забезпечити верховенство закону й ефективний захист прав та цінностей людини.

Визначено, що для усунення виявлених проблем потрібно вжити такі заходи:

1. Для забезпечення належного захисту адвокатів від незаконної протидії адвокатській діяльності потрібно у Кримінальному кодексі України закріпити норму, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне втручання та перешкоджання адвокатській діяльності.

2. Для забезпечення належного захисту професійних прав адвокатів всім регіональним палатам суб'єктів України створити комісії щодо захисту професійних і соціальних прав адвокатів, розробити відповідне положення про цю комісію і методичні рекомендації.

Звісно ж, що реалізація цих пропозицій, спрямованих на захист професійних прав адвокатів та гарантій їхньої діяльності, сприятиме не лише

закріпленню престижу адвокатури, а й підвищенню ефективності адвокатської діяльності, а також відповідатиме міжнародним стандартам.

У решті решт обґрунтовано, що принцип верховенства права є не просто першим серед принципів адвокатури, а є надпринципом, керівною правовою доктриною, оскільки всі інші принципи адвокатури залежать від нього, навіть принцип незалежності адвокатури.

Розділ 5 «Праксеологічні константи феномену інтенціональності професійної адвокатської діяльності» складається із п'яти підрозділів, що присвячені практичним складовим характеристиками інтенціонального виміру адвокатської діяльності.

У підрозділі 5.1 *«Імплементация констант інтенціональності професійної адвокатської діяльності у формування демократичного правосуддя в Україні на основі ліберальної аксіології і принципів правової держави»* констатовано, що імплементация констант інтенціональності професійної адвокатської діяльності у формування демократичного правосуддя в Україні на основі ліберальної аксіології і принципів правової держави дасть змогу: 1) уточнити філософсько-правовий зміст таких категорій, як права і свободи людини, справедливість, свобода, рівність; 2) забезпечити здійснення правосуддя виключно з чітких неухильних моральних і правових позицій; 3) сприяти підвищенню рівня правослухняної поведінки серед населення та утвердженню правопорядку на території держави.

У підрозділі 5.2 *«Сучасне розуміння судового захисту як природного права людини в межах компаративного аналізу міжнародного та національного права»* наголошено, що незалежність адвоката – одна з основних гарантій професійної діяльності. У професійній діяльності адвокат часто стикається зі свавіллям держави стосовно людини, за умови дотримання гарантій адвокатської діяльності він зможе досягти справедливості виключно законними та морально виправданими методами. Наявність незалежного інституту адвокатури має позитивне значення і для держави, оскільки завдяки їй збалансовуються сили, з'являється чітка система стримувань і противаг, що зводить до мінімуму можливість узурпації влади.

Зазначено, що право на судовий захист не буде реалізовано повною мірою, якщо захисник (адвокат) не дотримуватиметься тих принципів, які сам і пропагує, коли його поведінка не буде зовнішнім вираженням внутрішніх переконань, усвідомленої системи цінностей. Моральні цінності, які людина усвідомлено прийняла за основу для свого розвитку, визначають її поведінку. Можливість адвоката впливати на правослухняну поведінку в суспільстві відбувається завдяки тому, що через систему моральних норм і принципів, які виражаються в його поведінці та професійній діяльності, він орієнтує людей у питаннях досягнення загального добробуту без шкоди для власних інтересів та не порушуючи права і свободи інших людей.

Обґрунтовано, що в межах компаративного аналізу міжнародного й національного права судовий захист сприймається як природне право людини на відстоювання своїх прав і свобод у незалежному й неупередженому органі влади, який за наявності законних підстав має сприяти якнайшвидшому їх

відновленню. Людина, її права і свободи є найвищою цінністю для правової держави та громадянського суспільства, а судовий захист – невід’ємним її правом. Сьогодні судовий захист сприймається як природне право людини, що гарантується державою і покликане сприяти утвердженню основних прав і свобод людини, досягненню справедливості виключно законними та морально виправданими методами і на міжнародному, і на національному рівні.

У підрозділі 5.3 «Вплив інтенціонального на усвідомлення адвокатом правосуддя як досягнення справедливої мети виключно законними і морально виправданими методами» аргументовано, що сприйняття адвокатом правосуддя як досягнення справедливої мети виключно за допомогою законних та морально виправданих методів залежить від його особистих цінностей та моральних установок. Кожний сам встановлює собі межі дозволеного, переступити які він не зможе за жодних обставин. Лише та людина може сприяти утвердженню моральних та правових цінностей, яка особисто їх дотримується. Інакше це буде просто декларування, яке не принесе ні суспільству, ні державі жодної користі.

У сучасному суспільстві справедливість розглядається поряд з відповідальністю. На нашу думку, відповідальність доцільно розглядати за суб’єктами: 1) відповідальність особи; 2) відповідальність адвоката; 3) відповідальність особи, уповноваженої на виконання функцій держави (у нашому випадку судді). Наявність гарантованого законом права на вчинення певних дій чи здійснення конкретної діяльності не завжди узгоджується з моральним правом на певні вчинки. Сприяти вчиненню іншими певних дій з дотриманням законних та моральних принципів може тільки той адвокат, який і сам у повсякденному житті та професійній діяльності досягає поставленої мети виключно за допомогою законних та морально виправданих методів.

Підрозділ 5.4 «Сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності» присвячений дослідженню і з’ясуванню сучасних вимог до професійної адвокатської діяльності, а, тому, доведено, що висока затребуваність на адвокатські послуги в Україні є свідченням наявності чималої кількості проблем не лише у сфері правового регулювання, а й у життєдіяльності суспільства загалом. І далеко не всі проблеми можна розв’язати лише шляхом прийняття певних нормативно-правових актів, покликаних регулювати ту чи іншу сферу взаємовідносин між людьми чи між людиною і державою. Чимало з таких проблем потребують іншого підходу – тривалого в часі процесу виховання населення та самовиховання людини упродовж життя задля вироблення умінь та навичок, спрямованих на досягнення особистого блага без шкоди для блага загального. І саме адвокат повинен виступати певним зразком поведінки, демонструючи, як за допомогою певних правил поведінки, що ґрунтуються на основі правових норм та моральних принципів, можна вирішувати проблемні ситуації або ж зовсім їх уникати.

Обґрунтовано, що моральні аспекти професійної адвокатської діяльності – це індивідуально сформована сукупність особистісних якостей, мотивів учинків та правил поведінки в певних ситуаціях (і типових, і незвичайних), з

якими адвокат стикається у своїй професійній діяльності, неухильне дотримання яких уможлиблює вирішення ситуації виключно в межах закону. Відтак, сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності – це сукупність правил, норм та вимог до особистості адвоката, дотримання яких впливає на підвищення рівня правової культури населення, формує позитивний імідж правосуддя та сприяє формуванню в Україні громадянського суспільства.

У підрозділі 5.5 «Суспільна відповідальність адвоката як відображення впливу інтенціональної складової професійної адвокатської діяльності на політичні процеси та правову культуру громадянського суспільства» констатовано, що через суспільну відповідальність адвокат, який особисто усвідомлено дотримується її принципів, має реальну можливість впливати на політико-правові процеси, що відбуваються в державі. Зрозуміло, що через специфіку професії більшою мірою адвокат може вплинути на правові явища та процеси, однак активна громадянська позиція та глибокі професійні знання не залишать його осторонь і політичних процесів. Утім, вплив адвоката на правові явища і процеси буде, мабуть, найбільш помітним та актуальним у питаннях, які стосуються правової культури громадянського суспільства, зокрема шляхів підвищення її рівня.

Доведено, що можливими шляхами впливу адвоката на підвищення рівня правової культури громадянського суспільства, на нашу думку, є:

1) ведення адвокатської практики з безумовним дотриманням вимог закону та загальнолюдських моральних цінностей. Завдяки цьому адвокат не лише надає якісні послуги своїм клієнтам, а й постійно працює над саморозвитком, самоосвітою. Робота адвоката не зводиться виключно до участі в досудовому розслідуванні, під час розгляду справи в суді як захисника, вона також передбачає надання різноманітних консультацій з правових питань, спілкування з представниками державних і недержавних органів та служб, опонентами.

Завдяки цьому стає можливим вплив на:

а) найближче оточення (сім'я, друзі, колеги по роботі, клієнти). Адвокат особистим прикладом демонструє оточенню переваги суспільно відповідальної поведінки, завдяки якій людина стає залученою до життя суспільства та держави, отримує можливість впливати на суспільно-політичне життя та бути частиною поступального розвитку людства;

б) самого себе через необхідність постійного саморозвитку. Специфіка вітчизняного законодавства зумовлює потребу постійного професійного навчання для адвоката, освоєння нового матеріалу, який не пов'язаний із правознавством, однак є важливим і для професійної діяльності, і для розвитку особистості;

2) особиста залученість до суспільного життя. Участь у різноманітних акціях та заходах, присвячених правовим проблемам сучасної України, робота, пов'язана з наданням безоплатних послуг соціально незахищеним категоріям населення, – способи підвищення рівня правової культури населення, завдяки яким людина буде не тільки ознайоmlена з правовими цінностями і правовими

процесами сучасних її суспільства та держави, а й відчуватиме себе частиною правової реальності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі досліджено та по-сучасному вирішено наукову проблему інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності в межах філософсько-правового дискурсу. Це дало змогу застосувати доктринальний підхід до розв'язання наукової проблеми, що є праксеологічно обґрунтованою для теорії і філософії права для розроблення сучасних комплексних підходів у проведенні інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності в межах філософсько-правового дискурсу.

Основні висновки, рекомендації і пропозиції щодо науково-праксеологічного використання отриманих результатів підтверджують актуальність теми. Наведемо найбільш вагомі ідеї нашого дослідження.

Отже, важливе значення для осягнення специфіки професійної адвокатської діяльності відіграє осмислення комунікативного підходу до цього феномену, що дає змогу з'ясувати місце психоемоційних факторів у професійній діяльності адвоката, розкрити суть процесів, що пов'язані із внутрішнім світом сучасного правозахисника, виявити його інтенціональні здібності, спрямовані на максимальне досягнення результату на шляху до визначеної мети, використовуючи свій вольовий потенціал.

Методологія як вчення про загальні принципи та структуру теоретичної і практичної діяльності людини й суспільства є важливою складовою пізнання суб'єктами правових процесів правової реальності, зокрема й професійної адвокатської діяльності. Однією з провідних категорій сучасної феноменологічної філософсько-правової парадигми є інтенціональність, яка розуміється як здатність людської свідомості встановлювати зв'язок з реальними речами, властивостями, ситуаціями, репрезентувати чи виражати їх. Інтенціональність фіксує особливості свідомості, її суть полягає у спрямованості на певний предмет, а відтак встановлюється особливий взаємозв'язок між свідомістю, мовою і світом. Принцип інтенціональності надає методологічній спрямованості розвитку інтегративного праворозуміння, адже відповідно до цього принципу правова реальність набуває предметно-сислового змісту. Це зумовлено тим, що правова реальність активно формується та спрямовується свідомістю правового суб'єкта, що своєю чергою вимагає осмислення специфіки її дослідження та розробки відповідної методологічної програми. З погляду юридично-правової практики принцип інтенціональності як важлива категорія феноменологічної філософсько-правової парадигми дає можливість суб'єктові правових процесів, до яких належить і особа адвоката, краще зосередити свої розумові здібності, спрямувавши свою свідомість на предмет своєї професійної адвокатської діяльності, що полягає в наданні послуг клієнтові з його правозахисту.

Важливим принципом феноменологічної філософії, що широко використовується в процесі філософського осмислення правових феноменів, слід вважати принцип інтерсуб'єктивності. Розуміння цього дає можливість осягнути специфічну природу права через аналіз правової реальності, а у випадку здійснення правової практики виступає дієвим засобом її реалізації на шляху до досягнення істини. Інтерсуб'єктивність виявляє свою загальнозначущість, що особливо актуально не тільки в рамках пізнавальної діяльності суб'єкта права, а й у контексті існування правових феноменів, які сприяють появі дискурсу як способу осягнення істини в пізнанні. Основана на принципі інтерсуб'єктивності філософсько-правова парадигма дає змогу осягнути суть правової реальності «зсередини» як способу буття людини з іншими людьми. Принцип інтерсуб'єктивності виводить на інші характерні для феноменологічної філософії права висновки і, по суті, підготовлює обґрунтування появи комунікативної теорії права як породженого феноменологічними аспектами правового розумування. Значення комунікативних аспектів права, що реалізуються у філософсько-правовому його вимірі та стосуються проблеми формування ціннісних орієнтацій суб'єктів права, може бути зрозумілим у контексті того, що сама правова комунікація здатна впливати на становлення світоглядних основ діяльності людини і за посередництвом свого впливу на її свідомість, особливо правову, формує підстави для обґрунтування змін правових механізмів, зокрема тих, які стосуються захисту прав людини, що набуває особливого значення для здійснення професійної адвокатської діяльності, яка характеризується передусім правозахисним змістом;

Аналіз професійної адвокатської діяльності на основі міждисциплінарного підходу варто починати з онтологічної складової і визнання професійної адвокатської діяльності частиною правового буття, де вона має цілком реальний статус. Вона регулюється на законодавчому, нормативно-правовому рівні і репрезентується конкретними суб'єктами, або адвокатськими об'єднаннями, які відповідають професійним та етичним вимогам до представників цього виду юридичної діяльності. Вивчення в цьому статусі професійної адвокатської діяльності є частиною юридичної науки і правознавства загалом. Тут вона постає як прояв людської активності, один з її видів, входить у процеси та явища об'єктивної реальності. Можна сказати, це перша іпостась професійної адвокатської діяльності як частини соціальної дійсності та юридичної практики.

Гносеологічний аспект вводить у процес пізнання професійну адвокатську діяльність як феномен свідомості, що утворюється нею та існує завдяки їй. Пояснення цієї тези здійснено через аналогію з виділеними німецьким мислителем XVIII т. І. Кантом двома світами, відомими як світ речей-для-нас і світ речей-у-собі. У першому з названих світів панує «практичний розум». Умовно до нього зараховано і згадану вище першу іпостась професійної адвокатської діяльності. Для нас це, так би мовити, матеріально-речовий світ. Виміром другого, трансцендентального світу є свідомість. Усе, що в ньому присутнє, зокрема досліджувана нами професійна

адвокатська діяльність, – нематеріальне. Це породжуваний свідомістю результат роботи, в якій вона скеровується на професійну адвокатську діяльність, породжувану власним інтересом. І нарешті, феноменологія як обрана методологія пояснює, що професійна адвокатська діяльність існує в цьому випадку лише як акт свідомості і вже тому має інтенціональну природу.

Професійна діяльність людини є антропологічно постійною величиною життєвого світу. Вона розкриває смислову наповненість людської присутності в ньому. Професійну діяльність адвоката можна назвати суб'єкт-об'єктним відношенням, адже на людину як об'єкт скеровуються зусилля професіонала (фахівця), витрачається час, розробляються стратегії впливу, прогнозується результат, який аналізується в ціннісній системі координат (як матеріальній, так і духовній). З іншого боку, «об'єктом» впливу людину можна назвати дуже умовно, оскільки професійна діяльність адвоката потребує Іншого, який в процесі взаємодії стає для нього «суб'єктом». Під час таких відносин для адвоката вибудовується своєрідний життєвий світ Іншого, доступний лише у форматі суб'єкт-суб'єктних відносин. У такому контексті бачимо, що «антропологічна константа» є відображенням інтенціональної природи професійної адвокатської діяльності.

Нова філософія захисту прав людини не може бути створена директивно. Вона твориться поступово, на основі визначення розумного балансу інтересів людини, держави і суспільства, а тому обов'язково охоплює постановку питання не лише про індивідуальну свободу, але й відповідальність за вміння (або невміння) користуватися нею. Така філософія повинна враховувати накопичений досвід (і позитивний, і негативний (його варто уникати)) в аспекті гарантування і захисту прав людини. Вона має звільнитися від огульного таврування минулого та ідеалізації майбутнього і спільними зусиллями збирати змістовні риси нового, сучасного погляду на права людини. Завдання юридичної та філософсько-правової науки щодо пріоритетної орієнтації на людину може бути вирішене послідовно, але з обов'язковим урахуванням динаміки сучасної ситуації, змін, що відбуваються з нею самою, державою і суспільством (стосовно людини може йтися про права четвертого покоління). Власне для того щоб уникнути державо- і людиноцентричних конфронтацій, нову філософію захисту прав людини бачимо такою, що вибудовується на концептуальному плюралізмі, зокрема щодо питання присутності людини у праві.

Антропологічні чинники розглянуто як ключові поняття у визначенні професійної етики і моралі адвокатів. Вони фіксують особистісні та суспільно значущі морально-етичні якості представника адвокатської професії, якими він керується у своїй діяльності. До них насамперед можна зарахувати «моральний стандарт», на якому тримається професійна діяльність адвокатів, основана на визнанні цінності людського життя і права кожної людини на захист. Оскільки професійна адвокатська діяльність орієнтується на людину, то її метою, згідно з поглядами Канта, повинна бути сама людина, а тому основою деонтологічної моделі представника адвокатської професії можна вважати етику добродетностей. Людина такого типу – це людина морального обов'язку, і

такий типаж характерний для юридичної практики. Цей стандарт охоплює основу на совісті і добросовісності добропорядну поведінку адвоката задля виконання ним професійного і морального обов'язку відповідно до вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правил адвокатської етики. Водночас професійна адвокатська діяльність (особливо в першій половині ХХ ст.) була під впливом етики утилітаризму та ідеї загального блага (користі). Тлумачення користі як зиску частиною адвокатського середовища призвело до розколу громадської думки в оцінці роботи адвокатів й умовного поділу його на моральних «донкіхотів» і «шарлатанів». Своєю чергою щодо професійної діяльності адвоката виникає питання смислу, яке розкривається через поняття інтенціональності як способу переходу до «самотрансценденції людського існування». «Екзистенціали» буття представників адвокатської професії розкрито на основі особистісних чеснот та моральних цінностей, наявних у них під час виконання професійних обов'язків та в позаслужбовий час, узагальнених поняттям антропологічних чинників як динамічного, рухливого процесу в пошуку смислів.

Суть адвокатської діяльності полягає в наданні професійної правової допомоги клієнтам для досягнення справедливості виключно законними та морально виправданими способами. Професійну адвокатську діяльність як професію формують, окрім права, мораль і психологія. Саме з такої тріади можна виділити всі основні ознаки професійної адвокатської діяльності, які ми умовно зарахували до трьох груп: 1) організаційні; 2) професійні; 3) етичні. Ознаки професійної адвокатської діяльності – це сукупність властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли в процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

Довіра між адвокатом і його клієнтом уможлиблює: а) виконання тих дій, які у протилежному випадку було б неможливо вчинити; б) оцінити такі якості людини, як чесність, відкритість, компетентність; в) покластися на когось у тому, що певна дія може відбутися, і адвокат або клієнт вчинять у цьому випадку морально правильно; г) впливати на когось задля досягнення мети; д) створення між людьми відчуття спільноти. Водночас адвокат через свою професійну поведінку може впливати на правослухняну поведінку в суспільстві, а саме: а) через надання правової допомоги він впливає на рівень правової освіченості громадян; б) виступає своєрідним посередником між судом та людиною; в) через підвищення довіри до інституту адвокатури люди усвідомлюватимуть наявність ефективних методів захисту своїх прав і свобод; г) він сприяє встановленню правопорядку; д) захищає права, свободи і законні інтереси людини.

До світоглядних концептів правової допомоги можна зарахувати твердження, які допомагають: а) зрозуміти її цінність для людини і держави; б) усвідомити, що вона є невідчужуваним правом кожної людини незалежно від обставин (соціального походження, рівня освіти, віросповідання, статі, віку тощо); в) сприйняти пересічній людині право не тільки як систему заборон та обов'язків, встановлених державою, а й як систему гарантій її гідного життя та

можливостей для повноцінного розвитку особистості; г) як єдино можливий спосіб досягнення справедливості законними та морально виправданими методами. Проте цінність правової допомоги для людини і держави полягає в тому, що завдяки функціонуванню цього інституту шанси на досягнення справедливості зрівнюються, і держава, і людина визнаються рівними перед законом; як держава, так і людина змушені виконувати взяті на себе взаємні зобов'язання, інакше змушені будуть відповідати за свої дії, бездіяльність та їхні наслідки відповідно до закону. Право на отримання правової допомоги має кожна людина, незалежно від обставин, оскільки воно дане їй від народження, і ні держава, ні інші особи не можуть вплинути на його обсяг чи зміст. Держава виступає його гарантом, закріплюючи на найвищому законодавчому рівні та створивши низку суспільних інститутів, метою діяльності яких є захист прав, свобод та законних інтересів людини.

Мораль об'єднує в собі основні положення про норми людської поведінки та слугує орієнтиром для її подальшої побудови відповідно до вимог закону, тобто демонструє певний ідеал поведінки. Для адвоката право і мораль повинні імплементуватися як мотиви поведінки. Завдяки їх співвідношенню у правомірній поведінці адвокат отримує можливість: 1) ефективно виконувати свою роботу, використовуючи при цьому весь арсенал не заборонених законом методів і способів для досягнення справедливості; 2) розвивати себе як фахівця і як особистість, адже кожна нова справа, з якою працює адвокат, вимагає індивідуального підходу, залучення різноманітних знань та навичок; 3) здобути авторитет серед клієнтів та колег; 4) сприяти утвердженню правопорядку. Тобто право і мораль виступають мотиваційними складовими для формування й ефективного функціонування правомірної поведінки адвоката. Ці дві системи не тільки взаємно доповнюють одна одну, а й взаємно обумовлюють функціонування одна одної через неможливість їх повної автономії у зв'язку з тим, що право без моралі стає антиправом, тобто перетворюється на ту систему, з якою покликане боротися.

Сьогодні аксіологія є і єдиною традиційною філософською дисципліною, що досліджує цінності як смислотвірні підстави людського буття, що надають спрямованості та вмотивованості людському життю, діяльності та конкретним діям і вчинкам, і об'ємною філософською доктриною цінностей (імперативів, ідеалів, регулятивів, принципів, норм), що аналізує природу, характер, способи, склад регламентування життєдайних позицій, орієнтацій, мотивацій людської діяльності. У цьому контексті професійна спрямованість адвоката відображає його найбільш важливі і стійкі характеристики у професійному просторі, такі як цінності і мотиви юридичної практики та кар'єрні устремління. При цьому цінності є найважливішим компонентом структури професійної спрямованості адвоката, регулюючи його поведінку, організовуючи діяльність і життя в цілому.

Існує беззаперечний взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціями та мотиваційними спонукками у структурі професійної адвокатської діяльності, зокрема й у тому, що прагнення адвоката до свободи й автономності у своїй діяльності позитивно корелюється із прагненням до самостійності, а водночас

меркантильні орієнтації пов'язані з гедоністичними цінностями. Відтак спрямованість на свободу при здійсненні професійних завдань, альтруїстичні цінності як найбільш значуща суспільна мотивація, надійність і прагнення досягати результату у своїй професійній діяльності всупереч перешкодам і невдачам співвідносяться зі специфікою роботи адвоката й етичними вимогами до його особистісних характеристик. Орієнтація на стабільність відображає прагнення до зміцнення і збереження своєї професійної позиції на тривалий час, до передбачення і своєчасного прогнозування можливих змін у професійній сфері життєдіяльності. Загалом, кореляційний аналіз адвокатської діяльності підтверджує наявність безлічі взаємозв'язків між ціннісними та мотиваційними компонентами у структурі їх професійної спрямованості. В адвокатів інтерес до практичної діяльності стимулюється можливістю проявити себе у змагальності, конкуренції і боротьбі, досягнення ж результатів у професії безпосередньо пов'язане з прагненням будувати незалежну кар'єру власним шляхом.

Своєрідність соціального статусу, правової свідомості та специфіка виконуваної діяльності впливають на формування в адвоката специфічного відчуття справедливості та відповідальності, яке апріорі еквівалентно впливає на його професійні особливості, серед яких виділено, зокрема, такі: 1) стратифікація адвокатів на основі шкали корпоративного престижу; 2) самооцінка й оцінка з боку громадян (статусу, функцій); 3) взаємини між фахівцями, зокрема внутрішньопрофесійні конфлікти; 4) ступінь готовності юридичної спільноти до справжнього захисту прав і свобод людини; 5) специфіка професійного менталітету; 6) ступінь і варіанти опору з боку деяких адвокатів новим правовим інститутам (наприклад, суд присяжних, допуск у ролі захисників фахівців у галузі права та ін.).

Основні детермінанти професійної адвокатської діяльності, що визначають процес продовження й утвердження дискурсу справедливості та відповідальності в українському суспільстві, згруповано так: соціальний, пошуковий, реконструктивний (конструкційний), засвідчувальний, організаційний, конструктивний, пізнавальний, комунікативний аспекти. Отже, відповідальність адвоката – це відповідність поведінки адвоката соціально-нормативним вимогам, засадам професійного обов'язку та її підпорядкованість соціальному контролю. У вузькому значенні професійну відповідальність адвоката визначають насамперед як його дисциплінарну відповідальність, визначену Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що полягає у прийнятті адвокатом, який провинився під час виконання своїх професійних обов'язків, визначених цим Законом, несприятливих для себе наслідків з боку уповноваженого суб'єкта, виражених у дисциплінарних стягненнях. У широкому значенні професійна відповідальність адвоката – це специфічний вид юридичної відповідальності, який поєднує в собі елементи дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності і являє собою правовідносини, які виникають між суб'єктом, уповноваженим здійснювати стягнення, та адвокатом внаслідок порушення останнім своїх професійних обов'язків, визначених законодавством України

про адвокатуру, і полягають у зобов'язанні адвоката відчуті несприятливі для нього наслідки відповідальності.

Гуманізм загалом, як філософська теорія, утверджує цінність людини незалежно від її суспільного становища. Призначенням адвокатури є служіння суспільству й особистості в ньому, захист її життя, здоров'я, безпеки, честі, гідності, власності та інших особистих, соціально-економічних і політичних прав і свобод. Відповідно, адвокат зобов'язаний вести захист або представництво тільки законними правовими засобами, відстоювати законні інтереси клієнта. Неприпустимим є будь-яке втручання з боку державних органів, громадських об'єднань і громадян у діяльність адвоката. У процесі всебічного захисту прав та інтересів особистості адвокат зобов'язаний гарантувати збереження та нерозповсюдження всієї інформації, отриманої в результаті здійснення захисту. Ще однією рисою, яка не описується жодним нормативно-правовим актом, проте підкреслює гуманістичні підстави професійної діяльності адвоката, є його жертвність. Справжній, а не кон'юнктурний адвокат завжди приносить себе в жертву правового захисту. Жертвність адвоката передбачає також його пасіонарність, готовність поступитися особистими інтересами заради свого служіння.

Комерціалізація інституту адвокатури виносить на гора питання про так звану безоплатну правову допомогу (*pro bono*). Незважаючи на те, що остання не є поширеною на теренах України, проте, як засвідчує міжнародний досвід, безоплатна правова допомога відкриває нові можливості для удосконалення адвоката та позитивно впливає на його репутацію. Зрештою, системна криза у професійному співтоваристві адвокатів є всього лише відображенням морального стану здоров'я суспільства, тих соціальних труднощів, негативних змін, які зараз відбуваються в ньому. Однак тільки в стані кризи маємо можливість обмінюватися досвідом і вчитися, рости і ставати кращими.

Процес глобальної диджиталізації людства змусив авторів нової редакції Правил адвокатської етики додати розділ, пов'язаний із дотриманням норм адвокатської етики під час використання мережі Інтернет (Розділ VIII). Ключовим його завданням є збільшення рівня конфіденційності та відповідальності за використану і подану інформацію. Будучи провісниками принципу верховенства права, адвокати мусять подбати і про власну професійну репутацію та авторитет адвокатської спільноти загалом. Врешті, доцільно впевнено ствердити, що принцип верховенства права – це надпринцип, керівна правова доктрина, від якої залежні всі інші принципи адвокатури загалом.

Основна функція інституту адвокатури – це сприяти досягненню справедливості виключно законними та морально виправданими методами. Насамперед адвокатура є незалежним соціальним інститутом, що дозволяє їй діяти не під тиском, лобіюючи певні інтереси, а задля ефективної реалізації закону й досягнення мети правосуддя – утвердження справедливості. Еволюція людини, суспільства, держави загалом і окремих сфер життєдіяльності чи певних інститутів залежить від їх ціннісного наповнення, тобто передусім розвиватимуться ті сфери, які становлять певну цінність. Імплементация

констант інтенціональності професійної адвокатської діяльності у формування демократичного правосуддя в Україні на основі ліберальної аксіології і принципів правової держави дасть змогу: 1) уточнити філософсько-правовий зміст таких категорій, як права і свободи людини, справедливість, свобода, рівність; 2) забезпечити здійснення правосуддя виключно з чітких неухильних моральних і правових позицій; 3) сприяти підвищенню рівня правослухняної поведінки серед населення та утвердженню правопорядку на території держави.

Згідно з чинним українським законодавством право на судовий захист є природним правом людини, яке підтримується та гарантується державою і не може бути обмеженим за жодних обставин. Сьогодні судовий захист сприймається як природне право людини, що гарантується державою і покликане сприяти утвердженню основних прав і свобод людини, досягненню справедливості виключно за допомогою законних та морально виправданих методів як на міжнародному, так і на національному рівні.

Сприйняття адвокатом правосуддя як досягнення справедливої мети виключно завдяки законним та морально виправданим методам залежить насамперед від його особистих цінностей та моральних установок. Кожний сам встановлює собі межі дозволеного, переступити які він не зможе за жодних обставин. Лише та людина може сприяти утвердженню моральних та правових цінностей, яка особисто їх дотримується. Інакше це буде лише декларування, яке не принесе ні суспільству, ані державі жодної користі. У сучасному суспільстві справедливість розглядається поряд із відповідальністю. На нашу думку, відповідальність доцільно розглядати за суб'єктами: 1) відповідальність особи; 2) відповідальність адвоката; 3) відповідальність особи, уповноваженої на виконання функцій держави (у нашому випадку судді). Наявність гарантованого законом права на вчинення певних дій чи здійснення конкретної діяльності не завжди узгоджується з моральним правом на певні вчинки. Сприяти вчиненню іншими певних дій з дотриманням законних та моральних принципів може тільки той адвокат, який і сам у повсякденному житті та професійній діяльності досягає поставленої мети виключно законними та морально виправданими методами.

Сучасні правові вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної, на нашу думку, мають два джерела формування. Першим джерелом є морально-етичні цінності, ті загальнолюдські здобутки, завдяки яким сьогодні саме людина, її права і свободи є найбільшою цінністю для держави. Другим джерелом є суспільні відносини, що постійно розвиваються, сприяючи тим самим і розвитку права. З розвитком права змінюються і вимоги до особи, яка провадить професійну адвокатську діяльність, розширюється перелік її компетентностей. Усе це втілюється в законодавчому закріпленні вимог до професійної адвокатської діяльності.

Моральні виміри професійної адвокатської діяльності – це індивідуально сформована сукупність особистісних якостей, мотивів учинків та правил поведінки в певних ситуаціях (і типових, і незвичайних), з якими адвокат стикається у своїй професійній діяльності, неухильне дотримання яких уможливує вирішення ситуації виключно в межах закону. Сучасні правові та

морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності – це сукупність правил, норм та вимог до особистості адвоката, дотримання яких впливає на підвищення рівня правової культури населення, формує позитивний імідж правосуддя та сприяє формуванню в Україні громадянського суспільства.

На формування правосвідомості адвоката впливають не лише ті групи чинників, які формують його як фахівця в галузі юриспруденції (соціально-політичні та соціально-правові), а й ті, що формують людину як особистість (соціально-психологічні та культурно-етичні). Лише таке поєднання факторів впливу допоможе людині сформувати себе як цілісну особистість, для якої суспільно відповідальна поведінка є зовнішнім вираженням її самоусвідомлених внутрішніх переконань. Суспільна відповідальність завжди є усвідомленою позицією людини. Найчастіше вона спрямована на процеси та явища, які потребують негайного вирішення, щоб у подальшому уникнути збільшення кількості суміжних проблем. Кожен розуміє суспільну відповідальність відповідно до власної «природи», характерних для нього цінностей та норм поведінки.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані наукові результати дисертації:

1. Заяць О. С. Іntenціональні детермінанти професійної адвокатської діяльності: монографія. Хмельницький: ХУУП ім. Л. Юзькова, 2022. 517 с.

2. Кельман М., Кельман Л., Заяць О. Наукознавчі підходи у дослідженні проблематики правозастосовної діяльності у сучасній правовій державі. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2018. № 4 (24). С. 151–161. <https://doi.org/10.5281/zenodo.2592444>

3. Заяць О. С. Антропологічна константа професійної адвокатської діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1 (26), т. 2. С. 3–7.

4. Заяць О. С. Гідність, свобода, права людини як категорії європейського права. *Держава та регіони. Сер.: Право*. 2019. № 4(66). С. 207–212. <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2019-4-34>

5. Заяць О. С. Забезпечення права на апеляційний та касаційний перегляд судових рішень у цивільних справах у контексті права на справедливий суд. *Приватне та публічне право*. 2019. № 2. С. 41–44. <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.2.7>

6. Заяць О., Скриньковський Р. Проблемні аспекти участі експерта у цивільному судочинстві України. *Траєкторія науки*. 2019. Т. 5, № 9. С. 3001–3011. <http://dx.doi.org/10.22178/pos.50-3>

7. Антонюк С., Заяць О., Скриньковський Р., Макухіна І. Проблеми отримання адвокатом правової інформації про зміст норм іноземного права під час представництва інтересів клієнта у цивільному судочинстві України.

Траєкторія науки. 2019. Т. 5, № 10. С. 5001–5010.
<http://dx.doi.org/10.22178/pos.51-5>

8. Заяць О. С., Коновалдова Н. Т. Особливості відповідальності адвоката за прояв неповаги до суду. *Інтернаука. Сер.: Юридичні науки.* 2020. № 4. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-4-5848>

9. Заяць О. С. Про можливість використання феноменологічного підходу у філософсько-правовому аналізі професійної адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право.* 2020. Вип. 62. С. 354–358.

10. Заяць О. С. Концептуалізація інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності в контексті філософсько-правового дискурсу. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2020. № 6, vol. 2. С. 196–200.

11. Заяць О. С. Соціально-правові вимоги до професійного визначення адвокатури як суспільної діяльності. *Вісник Запорізького національного університету. Сер.: Юридичні науки.* 2020. № 4, т. 2. С. 226–232. <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-4.2-33>

12. Заяць О. С. Обґрунтування основоположних принципів адвоката – справедливості та відповідальності. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2021. Вип. 2 (37). С. 9–14. [https://doi.org/10.32837/ryuv.v1i1\(22\).865](https://doi.org/10.32837/ryuv.v1i1(22).865)

13. Заяць О. С. Ціннісні детермінанти професійної адвокатської діяльності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2021. Вип. 2. С. 93–97. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.2.16>

14. Заяць О. С. Феномен професійної адвокатської діяльності: сучасний дискурс гуманізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2021. № 52. С. 4–7.

15. Заяць О. С. Взаємовплив професійної поведінки адвоката та правослухняної поведінки громадянина. *Juris Europensis Scientia.* 2021. № 5. С. 41–45.

16. Заяць О. С. Гносеологічна інтерпретація правової допомоги як соціального феномену. *Часопис цивілістики.* 2021. № 43. С. 83–88.

17. Заяць О. С. Імплементация констант інтенціональності професійної адвокатської діяльності у формування демократичного правосуддя в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 10. С. 107–110. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/27.pdf

18. Заяць О. С. Права як аксіологічна константа адвокатської діяльності. *Juris Europensis Scientia.* 2021. № 6. С. 3–7.

19. Заяць О. С. Гуманістичні передумови професійної адвокатської діяльності. *Право та державне управління.* 2021. № 4. С. 18–24.

20. Заяць О. С. Інтенціональний аналіз світоглядних ознак професійної адвокатської діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 18. Право.* 2021. № 36. С. 32–37.

21. Заяць О. С. Аксіологічно-правовий вимір верховенства права в професійній адвокатській діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право.* 2022. Вип. 70. С. 28–33. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.4>

22. Maikut K., Andrusiv U., Yurkevych Y., Dutko A., & Zaiats O. Protection of the right to property in the case law of the European court of human rights. *Amazonia Investiga*. 2020. Vol. 9, Iss. 28. P. 497–507. <https://doi.org/10.34069/AI/2020.28.04.54>
23. Skrynkovskyy R., Kataiev A., Zaiats O., Andrushchenko H., Popova N. Competitiveness of the company on the market: Analytical method of assessment and the phenomenon of the impact of corruption in Ukraine. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. Vol. 14, Iss. 1. P. 79–86. <https://doi.org/10.22094/JOIE.2020.677836>
24. Nastasiak I., Baik O., Zaiats O., Mykhalitska N., & Vereskliia M. Financial and legal aspects of economic security of the state. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2021. Vol. 4, Iss. 39. P. 482–493. <https://doi.org/10.18371/.v4i39.241419>
25. Blikhar M., Vinichuk M., Komarnytska I., Zaiats O., & Kashchuk M. Counteraction to financial crimes in the system of fight against legalization (laundering) of criminally obtained funds. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 1, Iss. 42. P. 73–83. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3704>
26. Blikhar V., Zaiats O., Pavliuk N., Kalka N. Psychological and legal aspects of verification and detection of lies during polygraph examination. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2022. Vol. 13, Iss. 1. P. 276–291. <https://doi.org/10.18662/brain/13.1/284>
27. Blikhar M., Zharovska I., Shandra B., Zaiats O. Legal relations in the field of human reproductive activity. *Reproductive Endocrinology*. 2022. No. 63-64. P. 97–104. <https://doi.org/10.18370/2309-4117.2022.63.97-104>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

28. Заяць О. С. Порівняльно-правовий аналіз учасників цивільного процесу Республіки Польща та України. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі: зб. тез доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14–15 груд. 2018 р.)*. Харків, 2018. С. 92–95.
29. Заяць О. С. Відкритість правоохоронної системи України – важливий аспект в діяльності органів правопорядку. *Актуальні дослідження правової та історичної науки: зб. тез доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 5 берез. 2019 р.)*. Тернопіль, 2019. Вип. 10. С. 25–27.
30. Заяць О. С. Взаємозв'язок між юридичною освітою та юридичною професією: європейський контекст. *Organization of educational process for legal education applicants, innovative teaching methods in higher education institutions of Ukraine and EU: Scientific and pedagogic internship proceedings (Frankfurt an der Oder, Federal Republic of Germany, October 28 – December 6, 2019)*. European University Viadrina Frankfurt (Oder), 2019. P. 68–71.
31. Заяць О., Скриньковський Р., Антонюк С. Підвищення кваліфікації адвокатів України в світлі реалізації принципів організації та діяльності адвокатури. *Problèmes et perspectives d'introduction de la recherche scientifique*

innovante: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale (Bruxelles, Belgique, 29 novembre, 2019). Bruxelles, Belgique: Plateforme scientifique européenne. Certified by Euro Science Certification Group (SCC–2000). Vol. 6. P. 121–125. <https://doi.org/10.36074/29.11.2019.v6.06>

32. Заяць О. С. До питання про забезпечення права на справедливий суд. *Сучасні проблеми розвитку державності та напрями їх вирішення через призму правотворчої діяльності*: зб. тез доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 трав. 2019 р.). Харків, 2019. С. 80–81.

33. Заяць О. С., Коновалова Н. Т., Петрончак Ю. О. Доступ журналістів до судових засідань з розгляду цивільних справ. *Суспільні, соціально-економічні та політико-правові детермінанти сталого розвитку України*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29 січ. 2020 р.). Львів, 2020. Т. 2. С. 3–6.

34. Заяць О. С. Характеристика інституту правового статусу людини та громадянина в європейському праві. *Сучасний рух науки*: тези доп. XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 1–2 квіт. 2021 р.). Дніпро, 2021. Т. 1. С. 475–477.

35. Заяць О. С. Особливості правового статусу адвоката у цивільному процесі. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 груд. 2021 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 349–351.

36. Заяць О. С. Соціально-правова характеристика адвокатури. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 14–15 січня 2022 р.). Дніпро: Правовий світ, 2022. С. 24–28.

37. Заяць О. С. Європейські стандарти демократичного суспільства: гідність, свобода та права людини. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 28–29 січня 2022 р.). Запоріжжя: Істина, 2022. С. 24–27.

38. Заяць О. С. Феноменологія професійної адвокатської діяльності. *Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4–5 лютого 2022 р.). Харків: Асоціація аспірантів-юристів, 2022. С. 37–39.

39. Заяць О. С. Іntenціональність професійної адвокатської діяльності. *Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 11–12 лютого 2022 р.). Одеса: Причорноморська фундація права, 2022. С. 32–35.

АНОТАЦІЯ

Заяць О. С. Іntenціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс. *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 «Філософія права». Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницька обласна рада. – Хмельницький, 2022.

Уперше в українській науковій літературі на рівні докторської дисертації здійснено комплексне дослідження концептуалізації сучасних теоретичних і практичних перспектив інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності. Доведено, що герменевтика права реалізується у професійній адвокатській діяльності крізь призму визначення тлумачення правових норм у їх текстуальному вимірі і, отже, виходить на проблеми символу, що актуалізує значення мови як специфічного виразу текстуальності правової норми.

Обґрунтовано домінантне місце у професійній адвокатській діяльності реконструктивної діяльності, коли реалізуються такі якості правозахисника, як пам'ять, аналітичне та синтетичне мислення, уявлення, з огляду на що в комунікативній діяльності адвоката виділяють два аспекти: (1) психологічний контакт із клієнтом та (2) психологічний контакт зі складом суду й іншими учасниками правового процесу.

Розкрито інтенціональну природу професійної адвокатської діяльності в контексті постнекласичної філософії права на основі міждисциплінарного філософсько-правового дискурсу та визначено поняття антропологічної складової професійної адвокатської діяльності, розкрито її зміст з позицій філософсько-правової науки.

Концептуалізовано поняття *homo diversum* (людина багатоманітна) як основу одного з нових підходів до філософії захисту прав людини в перехідних умовах соціальної трансформації та введено поняття антропологічних чинників професійної моралі та професійної етики як складових інтенціонального виміру адвокатської діяльності, також розкрито їх теоретичне та практичне значення.

Із філософсько-правової позиції визначено два підходи до правового закріплення професійної етики поведінки адвоката в публічному просторі: аксіологічний і деонтологічний.

Обґрунтовано, що рівень розвитку громадянського суспільства залежить від рівня правової захищеності особистості, а стан законності є тим чинником, що визначає стабільність правових відносин. Відтак стверджується, що своєрідність соціального статусу, правової свідомості та специфіка виконуваної діяльності впливають на формування в адвоката специфічного відчуття справедливості та відповідальності, яке апріорі еквівалентно впливає на його професійні особливості.

Ключові слова: *людина, громадянин, суспільство, держава, адвокат, професійна адвокатська діяльність, інтенціональна природа адвокатської діяльності, правовідносини, професійна правова допомога, правозахисна функція, судовий захист, цивільне право, філософсько-правова парадигма.*

SUMMARY

Zaiats O. S. Intentional analysis of professional advocacy: philosophical and legal discourse. *Qualifying scientific work on manuscript rights.*

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Legal Sciences, specialty 12.00.12 – Philosophy of Law. – Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Khmelnytskyi Regional Council. Khmelnytskyi, 2022.

For the first time in the Ukrainian scientific literature, a comprehensive study of the conceptualization of modern theoretical and practical perspectives of the intentional analysis of professional advocacy activity was carried out at the level of a doctoral dissertation. The dissertation proved that the hermeneutics of law is implemented in professional advocacy through the prism of determining the interpretation of legal norms in their textual dimension and, therefore, addresses the problems of the symbol that actualizes the meaning of language as a specific expression of the textuality of a legal norm.

The dominant place in the professional advocacy activity of reconstructive activities is substantiated, when such qualities of a human rights defender as memory, analytical and synthetic thinking, imagination are realized, given that two aspects are distinguished in the communicative activity of a lawyer: (1) psychological contact with the client and (2) psychological contact with the court and other participants in the legal process.

The intentional nature of professional advocacy activity in the context of post-classical philosophy of law is revealed based on interdisciplinary philosophical and legal discourse and the concept of anthropological component of professional advocacy activity is defined, its content is revealed from the standpoint of philosophical and legal science.

The concept of homo diversum (man is multifaceted) is conceptualized as the basis of one of the new approaches to the philosophy of human rights protection in the transitional conditions of social transformation, and the concept of anthropological factors of professional morals and professional ethics as components of the intentional dimension of advocacy is introduced, and their theoretical and practical significance is also revealed.

The dissertation defines the constituent elements of the interdisciplinary component of the philosophical approach to the phenomenological dimension of the lawyer's professional activity. The development of an ontological approach to the knowledge of law-making, which a lawyer carries out in his professional activity, requires the use of knowledge of various scientific disciplines, the integration of scientific issues, various scientific approaches, which are justified again within the limits of individual fields of humanitarian knowledge. In this case, the interdisciplinary component consists of philosophy of law, legal psychology, political science; axiology; sociology. The essence of this interdisciplinary component of the philosophical approach to the phenomenological dimension of a lawyer's professional activity comes down to the possibility of obtaining qualitatively new knowledge based on the use not only of the objectivity (the content) of these sciences, but also of their methodology.

It is substantiated that the level of development of civil society depends on the level of legal protection of the individual, and the state of legality is the factor that determines the stability of legal relations. In modern conditions of the expansion of legal nihilism and the decline in the level of legal culture of society, the importance of advocacy as an institution of civil society, which corresponds to the direction of legal policy regarding the improvement of the legal foundations of state and public life, is increasing. Therefore, it is claimed that the peculiarity of social status, legal consciousness and the specifics of the performed activity affect the formation of a lawyer's specific sense of justice and responsibility, which a priori has an equivalent effect on his professional characteristics. Among the main determinants of a lawyer's professional activity, which affect his understanding and sense of justice and responsibility in his own activity, the following components can be distinguished: social, searching, reconstructive (constructive), certifying, organizational, constructive, cognitive, communicative.

From a philosophical and legal standpoint, two approaches to the legal consolidation of the professional ethics of a lawyer's behavior in the public space are defined: axiological and deontological. The axiological approach involves the creation (aspiration) of a certain behavioral ideal of a lawyer. Under this approach, the legislator gives certain recommendations on the ideal behavior of a lawyer. The deontological approach assumes that the legislator establishes a minimum list of duties and prohibitions that a lawyer must observe in the public sphere. Thus, the definition of the concept of "characteristics of professional advocacy activity" is given as a set of properties and factors of legal activity that arose in the process of its implementation and characterize it as a certain specific type of professional activity for the protection of human rights, freedoms, and legitimate interests.

Key words: *person, citizen, society, state, lawyer, professional advocacy, intentional nature of advocacy, legal relations, professional legal assistance, human rights function, judicial protection, civil law, philosophical and legal paradigm.*

Підписано до друку 05.01.2023. Зам. № _____
Обсяг 0,9 друк. арк. формат 60x90/16. Наклад – 100 прим.

Надруковано у ТОВ «Хмельницький ЦНТІ»
29000, м. Хмельницький, вул. Свободи, 36
Тел. : (0382) 65-76-24